

KNAG Onderwijsdag 2015

Vrijdag 13 november 2015

CineMec Ede
Laan der Verenigde Naties

Toekomst

Programma

- 08.45 Ontvangst, bedrijvenmarkt
- 09.45 Plenair ochtendprogramma:
 - Welkom en opening
 - Lezing door Henk Ovink, watergezant
 - Lezing door Zef Hemel, hoogleraar grootstedelijke vraagstukken
 - Presentatie Geo Future School
 - Uitreiking Glazen Globe
- 11.20 Koffiepauze, bedrijvenmarkt
- 11.45 Workshopronde A
- 12.45 Lunch, bedrijvenmarkt
- 13.45 Workshopronde B, vertrek excursies
- 14.45 Koffiepauze, bedrijvenmarkt
- 15.15 Workshopronde C
- 16.15 Borrel

KNAG Onderwijsdag 2015

Toekomst

Met geografische kennis proberen we leerlingen voor te bereiden op de toekomst. Hoe zullen steden zich ontwikkelen? Wat zijn de gevolgen van klimaatverandering? En blijft Europa een aantrekkelijke bestemming voor migranten? Ook staan we stil bij de toekomstige ontwikkelingen van het onderwijsveld. Denk aan digitale schoolborden en kaartmateriaal, virtueel veldwerk, film in de klas en scenariodenken.

The power of water

Het World Economic Forum (WEF) Risk Analysis Report zet watercrises op nummer 1. Eindelijk erkennen bedrijfsleven, overheden NGO's en wetenschap wereldwijd dat de impact van watercrises wereldwijd inderdaad ons grootste risico is, en tegelijkertijd onze grootste kans! Water zit in de kern van onze onzekere toekomst. Door water voelen we de impact van klimaatverandering het sterkst. Waterkwaliteit bepaalt onze economische en maatschappelijke welvaart, en waterrisico's - te veel of te weinig water - bepalen de kwetsbaarheid van onze samenlevingen. Water is een stedelijke opgave en kan een echte meerwaarde zijn indien goed gemanaged, maar een ernstig risico zonder die goede aanpak. En terwijl urbanisatie een werkelijk emancipatorisch vermogen heeft, is het het collectieve watervraagstuk dat deze stedelijke gebieden onder druk zet, en de emancipatie curve terugdrukt. Henk Ovink, Nederlands eerste watergezant, zal deze lezing verzorgen.

Stadstaat Nederland: een toekomst van groei en krimp

Het naoorlogse verstedelijkingspatroon van Nederland is het resultaat van een ongekende en historisch unieke samenwerking van overheden, onder aanvoering van de rijksoverheid. De wederopbouw van Nederland, krachtig aangestuurd door een reeks van departementen en door gedelegeerd aan twaalf provincies en, uiteindelijk, de gemeenten, leidde tot een beeld van groeikernen, industriesteden, suburbane gebieden en regionale verzorgingscentra: nationaal, corporatistisch, uniform, gelijkmatig en gespreid. Het waren de hoogtijdagen van de Nederlandse ruimtelijke ordening. Met de voltooiing van de VINEX, de

Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra (1993-2015), is aan deze oefening van publieke eendrachtigheid en dominantie definitief een einde gekomen. De toekomstige ruimtelijke orde van Nederland zal worden bepaald door mondiale stromen van kapitaal, talent, kennis, mensen en economische kracht. Wat dit zal gaan betekenen voor ons nederzettingpatroon, is het onderwerp van de lezing van Zef Hemel, hoogleraar Grootstedelijke Vraagstukken aan de Universiteit van Amsterdam.

Geo Future School

De afgelopen jaren heeft het KNAG samen met allerlei docenten hard gewerkt aan de nieuwe onderwijsstroom Geo Future School. Geo Future School is precies wat de naam zegt: onderwijs dat gaat over de toekomst van onze aarde. De *Grand Challenges* staan centraal, zoals op het gebied van klimaatverandering, energie, water, voedsel, geopolitiek, gezondheid en logistiek. Deze thema's komen terug in vakoverstijgende modules die veel aandacht hebben voor onderzoek, *21st century skills*, geo-ict en differentiatiemogelijkheden tussen leerlingen. De modules zijn gemaakt door docenten en bedrijven of instellingen. De presentatie laat in vogelvlucht zien hoe Geo Future School zich heeft ontwikkeld. Leerlingen zullen hun ervaringen delen met de zaal.

Workshops en excursies

ABC

De letter na het workshopnummer in het programma verwijst naar de ronde waarin de workshop wordt gegeven.

Excursies

De excursies starten in ronde B en lopen door in ronde C.

Bedrijvenmarkt

Op de bedrijvenmarkt kunt u zich laten informeren over nieuw lesmateriaal en ideeën opdoen om uw lessen te verrijken.

Vakinhoudelijk

01A

Afrika in 2100: drie miljard Afrikanen?

Ton Dietz (Afrika-Studiecentrum Leiden)

De demografische voorspellingen voor Afrika gaan ervan uit dat er in 2050 twee miljard Afrikanen zullen zijn en in 2100 drie miljard. Dat zal in Afrika zelf en op wereldschaal enorme consequenties hebben. In deze workshop wordt na een inleiding door de workshopleider met de deelnemers interactief verkend hoe we zouden moeten nadenken over deze ontwikkeling en hoe zo'n denkoefening ook met leerlingen aangepakt zou kunnen worden. Er wordt ook verkend hoe er zou kunnen worden omgegaan met de tegenstrijdige beeldvorming die ook nu al over Afrika in media te vinden is.

02A

Wie maakt Nederland?

Hans Leeftang & Yves de Boer (Jaar van de Ruimte)

Tijdens deze workshop nemen we u in sneltreinvaart mee door de verschillende nota's ruimtelijke ordening. Ooit was 2015 het opleverjaar van de Vierde Nota Extra (Vinex), wellicht de bekendste nota. De Vinex-opgaven die rond 1990 werden gepland, vormden een kantelpunt voor een grotere inbreng van marktpartijen in de ruimtelijke ontwikkeling. '2015, daar wordt nu aan gewerkt' klonk het in 1988 toen de Vierde Nota werd gepresenteerd. Nu doet zich weer zo'n kantelpunt voor. Daarom werpen we in het Jaar van de Ruimte de vraag opnieuw op: '2040, hoe wordt daar nu aan gewerkt'? Door de leerlingenwedstrijd Atlas van de Toekomst hebben we al gehoord hoe leerlingen Nederland in 2040 zien, maar we zijn ook benieuwd naar de visie van docenten. Doe mee!

03A

Stadslandbouw

Rob Roggema (Hogeschool Van Hall Larenstein)

Een duurzame stedelijke leef-, woon- en werkomgeving, mede dankzij stadslandbouw. Het begrip stadslandbouw wordt breed opgevat. Denk bijvoorbeeld aan duurzame voedselproductie in de directe nabijheid van de stad. Of aan netwerken voor voedsel voor lokale markten, zoals professionele stadsboeren en ecologische tuinderijen. Maar ook aan het verbouwen van voedsel door plaatselijke gemeenschappen. In een soort snelkookpan gaan we aan de slag met de thema's participatie en stadslandbouw. Er zal aan de hand van een specifieke casus gewerkt worden aan het 'ontwerpen met de gevestigde mens en voedsel'.

04B

Energiescenario's en steden

Ewald Breunnesse (Shell Nederland)

Urbanisatie is een krachtige mondiale trend. De uitdaging is om dit op een duurzame wijze vorm te geven. De compacte wijze van leven in steden kan gunstig uitwerken voor het energiegebruik: vervoer is gebundeld en over kortere afstanden, woningen vragen minder energie of maken gebruik van collectieve systemen. Shell heeft binnen zijn toekomstscenario's voor energie plaats ingeruimd voor een lens op stedelijke ontwikkelingen. Ook is Shell partner van Geo Future School en benieuwd naar de wensen van docenten.

05B

Ontwikkeling Schiphol: van *Mainport* tot *Global City Hub*

Peter Joustra (Schiphol Area Development Company)

Schiphol en Amsterdam zijn economische hotspots. Steevast scoren ze hoog op internationale ranglijstjes: Amsterdam vanwege het woon- en vestigingsklimaat, Schiphol als aantrekkelijke luchthaven voor passagiers en vracht. Schiphol en Amsterdam hebben de afgelopen decennia een eigen groeipad gekend. Schiphol heeft zich ontwikkeld tot een *Airport City*, een economisch cluster van wereldformaat. Amsterdam heeft de afgelopen decennia zwaar geïnvesteerd in het vestigingsklimaat voor kansrijke economische clusters – ICT, zakelijk-financiële dienstverlening, creatieve industrie – en daarmee haar positie op de internationale benchmarks versterkt.

Steeds meer is sprake van een wederkerige relatie: de luchthaven heeft de regio nodig voor verdere groei, de regio kan voor verdere economische ontwikkeling niet zonder de luchthaven. Luchthaven en stad kunnen samen uitgroeien tot een sterke *Global City Hub*: een dynamisch, geïntegreerd systeem van luchthaven, stad en regio, uitstekend verbonden met complementaire subcentra in de regio en het hele land.

06B

Verleden: sleutel voor de toekomst?!

Bernd Andeweg (Vrije Universiteit Amsterdam)

Beter begrijpen wat ons in de toekomst te wachten staat, is gestoeld op waarnemingen over wat er in het geologische verleden al is gebeurd. Klimaatverandering, aardbevingen, vulkaanuitbarstingen en rivier- en kustdynamiek hebben hun sporen nagelaten in gesteenten, het landschap, in sediment. Aan de hand van een aantal voorbeelden duiken we in de methoden en analyses om deze gegevens te kunnen achterhalen en hoe ze wel en niet kunnen helpen in het voorspellen van toekomstige gebeurtenissen en daarmee hun gevolgen minder rampzalig te laten zijn.

FOTO: ERIC MARTINEZ

07C

Deeconomie: definitie, dynamiek en debat

Koen Frenken (Universiteit Utrecht)

We delen auto's, boten, huizen, tuinen, gereedschappen, en zelfs huisdieren. Delen is geen nieuw fenomeen, maar de schaal waarop is veel groter dan vroeger, omdat internet het delen met onbekenden gemakkelijk maakt. Er is echter grote verwarring over wat wel en niet onder deeconomie kan worden verstaan. Zo bieden UberPOP taxi's in Amsterdam een dienst op afroep (geen deeconomie), terwijl Blablacar liften organiseert over langere afstanden (wel deeconomie). Er zijn belangrijke voordelen verbonden aan de deeconomie zoals economische efficiëntie, sociale cohesie en milieuvordelen. Er zijn ook maatschappelijke problemen te verwachten, vanwege de tendens tot monopolievorming en ongereguleerde marktwerking.

Prof.dr. Koen Frenken (@kfrenken) is hoogleraar Innovatiewetenschappen aan de Universiteit Utrecht. Hij geeft een scherpe definitie van het fenomeen 'de deeconomie' en vertelt waarin we als samenleving moeten investeren om de deeconomie te laten bloeien en welke maatregelen we moeten treffen om de risico's in te dammen.

08C

Visies op de stad

Rianne van Melik & Peter Ache
(Radboud Universiteit Nijmegen)

De 21^e eeuw is de eeuw van de stad: sinds het begin van het millennium woont meer dan de helft van de wereldbevolking in steden. Nadenken over de stad is dan ook van groot belang. Wat is een stad eigenlijk? Welke rol spelen economie, politiek en ruimte in de stedelijke ontwikkeling? Hoe beleven bewoners en bezoekers de stad? Hoe gaan stadsbestuurders om met pluriformiteit en duurzaamheid? Waarin verschillen steden in het Globale Zuiden van die in Europa? Deze en tal van andere vragen worden in ons inleidende studieboek 'Visies op de stad: van tuindorp tot smart city' (2015) beantwoord aan de hand van theoretische inzichten en praktijkvoorbeelden. Zo maakt de lezer kennis met het denken van Foucault, Simmel en Sennett, terwijl hij ook een bezoek brengt aan tuindorpen, *smart cities* en de straten van Yogyakarta. In deze workshop bespreken we enkele visies op de stad en zoomen vervolgens specifiek in op de toekomst van de stad. Voor iedereen die meer wil weten over de fascinerende wereld van de stad.

09C

Destination Europe! Afrikaanse migranten op weg naar een betere toekomst

Joris Schapendonk (Radboud Universiteit Nijmegen)

Op basis van recent onderzoek naar de mobiliteit van Afrikaanse migranten naar en binnen Europa, bespreekt deze workshop de hedendaagse migratiestromen vanuit het perspectief van de migrant. De workshop richt zich daarbij zowel op de (veranderlijke) motivaties van migranten om naar Europa te reizen als op de dynamische organisatie van de migratiereis. Belangrijke vragen zijn: hoe ontstaan de aspiraties om naar Europa te reizen? Waarom nemen zoveel migranten het risico om naar Europa te komen? Wat gebeurt er met de migranten als ze eenmaal Europa hebben bereikt?

Met deze vragen in het achterhoofd zoekt deze workshop naar manieren om de interactie tussen Afrikaanse migratie en Europese grenzen te vertalen naar relevant materiaal voor het toekomstige aardrijkskundeonderwijs.

Onderwijs

10A

Digitaal (kaart)materiaal voor in de aardrijkskundelessen

Chris Diederiks (Rijksuniversiteit Groningen)

Mobieltjes, tablets en laptops kunnen uw lessen verrijken. Zo kunt u met National Geographic, Spotzi, World Figures en Google Streetview allerlei ruimtelijke data (in de vorm van kaarten, cijfers en beelden) gebruiken om de kennis, vaardigheden en attitude van uw leerlingen te helpen ontwikkelen. Dat geldt ook voor *voting apps* en EduGis. Met voting apps als Socrative en Kahoot kunt u uw lessen op verschillende manieren interactiever maken. Met EduGIS kunt u uw leerlingen eenvoudig ruimtelijke data laten verzamelen en in kaart brengen. De overeenkomst van bovenstaande apps is dat u daarmee uw aardrijkskundelessen boeiender, interactiever en verrassender kunt maken. In deze workshop maakt u kennis met deze programma's en mogelijke werkvormen.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

11A

Klimaatverandering: hoe onderzoeken we ijs, tipping points en klimaatverleden?

Appy Sluijs, Michiel van den Broeke & Tine Béneker
(Universiteit Utrecht)

Deze workshop geeft een overzicht van nieuwe onderwijsmodules over klimaatverandering. De eerste module gaat in op hoe ijs en ijskappen worden gemeten en op welke manier ze interacteren met klimaatverandering. De tweede module gaat over de reconstructie van klimaatveranderingen in het verleden. Hoe doen we dat? En hoe gebruiken we het verleden om betere projecties voor de toekomst te maken? Een derde module gaat over *tipping points* in het klimaatstelsel. Welke zijn er, hoe bestuderen we ze (voor verleden en toekomst) en wat impliceert dit voor de toekomst? De workshop informeert niet alleen over de modules, maar we zullen ook enkele opdrachten doen om de praktische toepasbaarheid in de klas te zien. De modules worden ontwikkeld door Geo Future Schools en verschillende universiteiten uit het onderzoekprogramma NESSC.nl.

Doelgroep: docenten bovenbouw havo/vwo

12A

Europe 2030: identiteit en democratie in internationale leerlingenuitwisselingen

Uwe Krause (Fontys Lerarenopleiding Tilburg)

Het Maurick College in Vught ontwikkelde in het kader van *European Citizenship*, samen met een aantal andere Europese scholen, een programma dat de leerlingen stimuleert over de thema's identiteit en democratie na te denken en te discussiëren. Aansluitend ontwikkelen de leerlingen in gemengde groepen een scenario voor 'Europe 2030 – what kind of a place would you like it to be?' en presenteren dat op verschillende manieren. In deze workshop wordt het programma en de resultaten kort toegelicht (het programma wordt al 4 jaar uitgevoerd). De focus ligt echter op de verschillende *teaching strategies*, waarvan enkele zullen worden uitgetoetst en die al de volgende dag kunnen worden ingezet in de eigen lessen. Het materiaal is beschikbaar in het Engels en in het Nederlands. De deelnemers worden verzocht om vier foto's uit verschillende perioden van hun leven en één familiefoto mee te nemen.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

13A

Overstromingsrisico's: nieuw beleid & nieuw lesmateriaal

Tim Favier, Hanneke Russchen & Adwin Bosschaart (Universiteit Utrecht, Hogeschool van Amsterdam)

Sinds vorig jaar is het waterveiligheidsbeleid flink op de schop gegaan. Waterbeheerders kijken niet meer naar de kans dat een bepaald hoog water optreedt, maar naar de daadwerkelijke kans dat een dijk doorbreekt, *en* naar de impact van die doorbraak. Hierdoor is het ruimtelijk beleid niet alleen meer gericht op preventie, maar ook op gevolgbepalende maatregelen en rampenbestrijding. Het bewustmaken van bewoners en versterken van zelfredzaamheid is onderdeel van het nieuwe beleid. Nu is er een lesmethode beschikbaar voor Noord-Holland en het Rivierengebied om leerlingen bewust te maken van overstromingsrisico's. De lesmethode is gebaseerd op het onderzoek van Adwin Bosschaart, die onlangs promoveerde op dit onderwerp. Centraal in de lesmethode staat de 'overstromingsrisicoatlas', een applicatie waarmee leerlingen kunnen zien wat er gebeurt als dijken doorbreken. In deze workshop krijgt u inzicht in het nieuwe waterveiligheidsbeleid, en gaan we actief aan de slag met de overstromingsrisicoatlas. Neem je laptop/tablet mee!

Doelgroep: docenten havo/vwo

© FOTO: TED VAN DEN BERGH

14A

Haal de wereld uw klaslokaal binnen met uw digitale schoolbord!

Boris Berlijn (Ashram College)

Het digitale schoolbord zorgt ervoor dat er te vaak docentgestuurd wordt lesgegeven. Wilt u meer uit uw digitale schoolbord halen, dan zijn er heel veel mogelijkheden om het bord in te zetten als *teachers hub*, waar leerlingen mee kunnen werken. Bijvoorbeeld skypen met een schoolklas in het buitenland, online en in *real life* een quiz met schoolklas in het buitenland, samenwerken via Google Docs, *gamification* en presenteren. Deze workshop geeft u praktische handvatten om hier mee aan de slag te gaan. Van onze leerlingen echte wereldburgers maken is niet alleen gemakkelijker dan u denkt, maar superleuk om te doen!

Doelgroep: docenten onderbouw vmbo/havo/vwo

FOTO: TANVER
©

15A

Geo Future School

Rob Adriaens & Joop van der Schee (KNAG)

Geo Future School is een nieuwe stroom in het Nederlandse onderwijs. Geo Future School richt zich op de *Grand Challenges* van de toekomst op het gebied van water, energie, klimaat, voedsel, geopolitiek en logistiek. Inmiddels zijn er ongeveer 30 scholen in Nederland actief bezig met Geo Future School. Deze workshop geeft zicht op de nieuwste ontwikkelingen. Docenten van diverse scholen zullen hun ervaringen met u delen. Wilt u ook op uw school aan de slag met Geo Future School? Leer dan in deze workshop van de *good practices* van collega's uit het land en denk met ons mee om met Geo Future School aardrijkskunde nog beter op de kaart te zetten.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

16B

Denken in scenario's

Tine Béneker, Hans Palings & Iris Pauw
(Universiteit Utrecht, Fontys Lerarenopleiding Tilburg,
Vrije Universiteit Amsterdam)

Scenario-denken is een interessante werkvorm om toekomstgericht aardrijkskundeonderwijs vorm te geven. Leerlingen kunnen er veel van leren, zoals het analyseren van belangrijke trends, het denken vanuit meerdere perspectieven, het creatief vormgeven van een scenario, het afwegen van gewenste en verwachte toekomst, het verbinden van de eigen toekomst aan mogelijke maatschappelijke toekomst.

In de workshop gaan we met allerlei voorbeeldmateriaal in op de didactiek van scenario-leren. Scenario-denken stond ook bij de leerlingenwedstrijd Atlas van de Toekomst centraal. In de workshop bespreken we ook de docentenevaluatie van deze opdracht. Wat hebben de leerlingen geleerd? En is het nuttig dat leerlingen denken in toekomstscenario's?

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

17B

Fysisch geografische werkvormen

Gotze Kalsbeek & Mathijs Booden
(Universiteit van Amsterdam)

Aan de slag met activerende werkvormen en fysische geografie onder leiding van twee vakdidactici van de UvA. We putten uit het archief van de Geobronnen, de Geoproeven en de laatste ideeën van de *Special Interest Group Physical Geography* van de Engelse GA (*Geography Association*) en presenteren een aantal zeer aantrekkelijke werkvormen. Bovendien zijn het werkvormen waarbij je weinig materialen nodig hebt. Zo maak je in deze workshop kennis met een *storyboard* over meandering, ET Geography, de geologische tijdslijn en een hoog explosieve caldera.

Doelgroep: docenten havo/vwo

18B

Verbeelding van de toekomst in film

Marcus Eshuis (Hogeschool van Amsterdam)

Nederlandse jongeren zijn intensieve mediagebruikers. Daarom is een van de doelstellingen van burgerschapseducatie het opleiden van leerlingen tot kritische mediaconsumenten. Hoe kan het vak aardrijkskunde op een aantrekkelijke manier een bijdrage leveren aan deze doelstelling?

Deze workshop biedt naast een korte theoretische onderbouwing een aantal praktische werkwijzen om filmfragmenten over de toekomst op een zinvolle manier in te zetten tijdens de lessen aardrijkskunde. Daarbij is met het oog op het thema van de Onderwijsdag gekozen voor het genre *sciencefiction*.

Films die zich afspelen in de toekomst bieden uitgelezen mogelijkheden om de relatie tussen mens en omgeving te bespreken, maar ook om leerlingen te laten nadenken over de manier waarop deze relatie wordt verbeeld in populaire filmgenres zoals *sciencefiction*, in het bijzonder post-apocalyptische films.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

19B GIS en veldwerk

Jack Schoenmakers (Hogeschool Van Hall Larenstein)

Excursies en veldwerk zijn onlosmakelijk met aardrijkskunde verbonden. Een route op papier uitzetten is niet meer van deze tijd. In deze workshop wordt uitleg gegeven hoe je op tablets en smartphones met behulp van bestaande GIS-applicaties routes kunt uitzetten met op vaste punten digitale informatie over de geografie. Daarnaast zijn er een aantal mooie apps voor de smartphone beschikbaar die het mogelijk maken in het veld van de specifieke locatie zowel sociaal als fysisch geografische info te raadplegen. Een mooi voorbeeld van *blended learning* met een actieve component voor de leerlingen.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

20B NLT: concurrent of collega?

Eelke Snabilie (SLO, NVON)

Bijna 100 Nederlandse aardrijkskundedocenten geven naast aardrijkskunde ook nlt. Deze docenten geven bijvoorbeeld nlt-modules met een stevige fysieke geografische component of ondersteunen collega's met de specifieke aardrijkskundige onderdelen. Denk aan onderwerpen over klimaatverandering, bewegende aarde of plaatsbepaling en navigatie. Dat aardrijkskunde een rol speelt in een interdisciplinair bètavak zal sommigen misschien verbazen, maar in deze workshop willen we ingaan op de verbinding met nlt. We bespreken ervaringen van docenten en kijken naar de (waardevolle) rol die een aardrijkskundedocent zou kunnen spelen. We laten voorbeelden zien van nlt-materiaal dat ook in de aardrijkskundeles gebruikt kan worden (en vrij beschikbaar via de NLT-site).

Doelgroep: docenten bovenbouw havo/vwo

21C Teachmeet

Mathijs Booden (Universiteit van Amsterdam)

De *Teachmeet* draait om nieuwe ideeën uit de praktijk. Meld je aan als spreker om in een informele setting in 7 minuten te laten zien hoe jij je leerlingen motiveert, leert en voorbereid op de toekomst. Of kom gewoon kijken. Na uw bevestiging (2 weken voor de KNAG Onderwijsdag) krijgt u nader bericht over deze workshop.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

22C Jongeren over de toekomst

Tine Bénéker (Universiteit Utrecht, Fontys Lerarenopleiding Tilburg)

Voor de scenario-opdracht over de toekomst van Nederland (in het kader van het Jaar van de Ruimte) hebben leerlingen tekeningen gemaakt over hun woonomgeving in 2040. Tijdens deze presentatie gaan we in op de beelden die jongeren hebben over de toekomst. Uit onderzoek blijkt dat naarmate jonge mensen ouder worden, zij negatiever zijn over de toekomst. Ook zijn er grote verschillen in de ideeën over de eigen toekomst (vaak positief) en die van de omgeving of wereld (vaker negatief). Hoe komt dat en wat betekent dat? Er is ook internationaal onderzoek dat jongeren over de hele wereld vergelijkt. Europese jongeren zijn pessimistischer over de toekomst dan Aziatische jongeren. Tijdens deze workshop verkennen we dit soort onderzoek en de implicaties die het kan hebben voor ons aardrijkskundeonderwijs.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

23C Toekomst van het vmbo: het examenprogramma en het schoolexamen anders toetsen

Erik Bijsterbosch, Frederik Oorschot & Han Noordink (Hogeschool Windesheim, Stichting Leerplanontwikkeling)

Hoe denken leraren en leerlingen over het nieuwe examenprogramma aardrijkskunde vmbo? Uit enquêtes en interviews is een mooi beeld naar voren gekomen van de praktijk van de eerste twee jaar. En hoe is de positie van de schoolexamenonderwerpen in het nieuwe examen? Aan de hand van drie voorbeelden werken we met u aan niet-alledaagse geografische manieren van toetsen. Denk aan de beoordeling van antwoorden op open vragen, *decision making exercises* en virtuele veldwerken. In de workshop is er voldoende ruimte voor eigen inbreng en het delen van ervaringen.

Doelgroep: docenten vmbo

24C

Virtueel veldwerk

Sandra Harmsen, Tim Favier & Rianne Tolsma (Museum, Fontys Lerarenopleiding Tilburg, Hogeschool Iselinge)

Veldwerk hoort bij aardrijkskunde. Maar wat als je geen tijd of geld hebt om met de hele klas naar de Tokio of Jakarta te gaan? Dan haal je Tokio en Jakarta de klas in, door leerlingen met Google Earth een virtueel veldwerk uit te laten voeren! Met een virtueel veldwerk kun je allerlei vraagstukken levend maken. Je kunt in Google Earth niet alleen rondkijken in ver weggelegen steden (Streetview), maar ook allerlei thematische kaarten bestuderen. Foto's, video's en geschreven informatiebronnen die aan een locatie zijn gekoppeld geven extra informatie. Bijkomend voordeel van Google Earth is dat je snel van hier naar daar kunt vliegen, en verschijnselen op verschillende locaties en schaalniveaus aan elkaar kunt koppelen. In deze workshop ga je actief aan de slag, en leer je hoe je zelf een virtueel veldwerk kunt opzetten met Google Earth. Er is aandacht voor zowel de didactische aspecten en technische aspecten. Neem je laptop (met Google Earth erop) mee!

Doelgroep: docenten onder- en bovenbouw vmbo, havo, vwo en pabo

25C

Klimaatadaptatie van 10 landschappen

Peter Groenhuizen (Hogeschool Van Hall Larenstein)

Welke maatregelen kun je nemen om de omgeving voor te bereiden op klimaatverandering? De gidsmodellen kunnen daarbij helpen als hulpmiddel bij samenwerking en als suggesties voor ruimtelijke klimaatadaptatie. De gidsmodellen zijn gemaakt voor 10 landschappen van Nederland en uitstekend toe te passen in de klas om samen na te denken over een duurzame en robuuste inrichting van de eigen leefomgeving met de nadruk op de rol van het water. In de workshop worden de gidsmodellen geïntroduceerd en wordt er interactief van gedachten gewisseld over hoe de modellen zijn in te passen in het bovenbouwonderwijs.

Doelgroep: docenten bovenbouw havo/vwo

Methoden & uitgevers

26A

buiteNLand Tweede Fase 3^e editie - Boek, digitaal of *blended learning*?

Geert van den Berg (Noordhoff Uitgevers)

In deze workshop vertellen wij u graag meer over de 3^e editie van buiteNLand Tweede Fase. Uit de nieuwe editie laten we alvast wat nieuwe elementen zien. Bijvoorbeeld hoe u de methode kunt gebruiken om uw leerlingen goed voor te bereiden op het eindexamen, maar ook op welke verschillende manieren buiteNLand is te gebruiken: als boek, volledig digitaal of door middel van *blended learning*. De 3^e editie zal beschikbaar zijn vanaf het schooljaar 2017-2018, tegelijkertijd met de invoering van het nieuwe examenprogramma.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

27B

Adaptief leren, ook in de aardrijkskundeles?

Silvia Beekmans & Falco Zwinkels (Malmberg)

Malmberg werkt aan een revolutie in het onderwijs: adaptief leren gebaseerd op de technologie van Knewton. Met adaptieve leermiddelen kunt u sneller inzicht krijgen in het daadwerkelijke niveau van de individuele leerling. Ook heeft u meer mogelijkheden om te differentiëren naar niveau en de persoonlijke voorkeuren van leerlingen. De eerste pilots met adaptief leren in het Nederlandse onderwijs zijn veelbelovend.

In het eerste deel van deze workshop bespreken we de nieuwste ontwikkelingen op het gebied van gepersonaliseerd en adaptief leren. Ook krijgt u meer inzicht in de toepassing van adaptieve leertechnologie en hoe Malmberg samen met scholen adaptieve concepten ontwerpt en implementeert. In het tweede deel van de workshop gaan we samen met u aan de slag. We gaan inventariseren wat adaptieve leertechnologie voor ons vak kan betekenen. Ook formuleren we samen een aantal eisen waaraan adaptieve leermiddelen voor aardrijkskunde moeten voldoen.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

28B

Digitaal lesgeven met De Geo

Marieke Aarsen & Sander Ewald (ThiemeMeulenhoff)

Persoonlijker, efficiënter én effectiever leren. Dat kan door de combinatie van technologie, slim leerontwerp en gedidactiseerde inhoud. De Geo onderbouw 9e editie is de vertrouwde methode aardrijkskunde voor de onderbouw. De nieuwe digitale leeromgeving biedt thematische verdieping en interactief les- en verwerkingsmateriaal waarmee je optimaal kunt differentiëren. Dit alles met continu inzicht in de leerstof, het leerproces en de resultaten.

Afgelopen schooljaar hebben de eerste scholen met het nieuwe digitale lesmateriaal gewerkt. Graag delen we met u wat we gedurende dit jaar hebben geleerd en hoe we het lesmateriaal verder hebben verbeterd. Een gebruiker van De Geo vertelt over de eigen ervaringen en laat u de mogelijkheden van de digitale leeromgeving zien.

Kom naar deze workshop en ontdek welke effecten technologische ontwikkelingen hebben op leren en op het werkproces in de klas.

Doelgroep: docenten onderbouw vmbo, havo en vwo

29B

Aan de slag met de Stercollecties!

Herman Rigter (Stichting VO-content)

Wat is een Stercollectie van VO-content? Hoe is dit leermateriaal voor aardrijkskunde te gebruiken in de les? En hoe gebruik je een Stercollectie om je zelf gemaakte leerlijn te ontwikkelen? Leer het tijdens de workshop 'Aan de slag met de Stercollecties!' Herman Rigter beantwoordt tijdens de workshop deze vragen. Daarnaast laat hij zien hoe docenten van de Alberdingk Thijm-scholen hun eigen leerlijn ontwerpen op basis van de Stercollecties.

Stercollecties zijn open digitale kernmethodes met actueel, multimediaal en leerlinggericht materiaal voor het voortgezet onderwijs. Stercollecties kunnen aanvullend gebruikt worden of als basis voor vervanging van een methode.

Stercollecties worden ontwikkeld door VO-content. VO-content biedt schoolleiding, docenten en leerlingen de mogelijkheid om op hun eigen manier de overstap te maken naar eigentijds onderwijzen en leren door Stercollecties aan te bieden en ondersteuning op maat.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

30C

De wereld van Lego

Falco Zwinkels (Malmberg)

Lego, wie heeft er niet mee gespeeld? Je kunt er prachtige dingen mee ontwerpen. Maar je kunt de bouwstenen ook uitstekend gebruiken bij het vak aardrijkskunde. Bijvoorbeeld om geografische begrippen uit te leggen of te oefenen.

De workshop bestaat uit twee delen. In het eerste deel maakt u kennis met een aantal inspirerende toepassingen van Lego in de aardrijkskundeles. Thema's uit de sociale en fysische geografie komen aan bod. Daarbij kunt u denken aan onderwerpen zoals globalisering, demografie en actieve aarde. In het tweede deel van de workshop kunt u uw eigen creativiteit naar voren brengen. U gaat met Lego bouwmaterialen opdrachten maken die u ook met uw leerlingen kunt uitvoeren.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

FOTO: ILIZE KRAAN

Excursies

101BC **Gebiedsontwikkeling Veluwe Poort en kazerneterreinen** Wilger van Aalst (Gemeente Ede, Projectbureau Veluwe Poort)

Dichtbij Arnhem en Utrecht ontwikkelt Ede met de Veluwe Poort een nieuwe woon- en werkomgeving met een aantal zeer bijzondere kenmerken: unieke ligging direct aan de Veluwe, prachtige sfeer door historisch militair en industrieel erfgoed en een uitstekende bereikbaarheid. Als onderdeel van deze gebiedsontwikkeling worden op de 106 hectare voormalige kazerneterreinen woningen gebouwd en 50.000 m² (rijks)monumenten herontwikkeld. De kazerneterreinen liggen direct tegen het intercitystation Ede-Wageningen aan, centraal in Nederland. Grote, oude bomen maken dat de nieuwe woningen al in een groene omgeving staan. Monumentale kazernes worden opgeknapt. Een prachtig gebied om te wonen. Of om te wandelen, fietsen of paardrijden. De Veluwe is letterlijk je achtertuin. Daarnaast wordt binnen de Veluwe Poort gewerkt aan de herontwikkeling van het stationsgebied en aan de aanleg van nieuwe infrastructuur (Parklaan) dat de deelgebieden aan elkaar verbindt en een goede aansluiting verzorgt op de A12 en de provinciale weg N224. Tijdens deze excursie brengen we een bezoek aan de kazerneterreinen, de Spoorzone en de Parklaan. Let op: toeslag, zie inschrijfformulier.

Vorm: busexcursie

102BC **Waterprojecten in de gemeente Ede** Laura Tanis (Hogeschool Van Hall Larenstein)

Deze busexcursie leidt u, onder leiding van een HBO-docent die zelf gewerkt heeft aan waterprojecten in de gemeente, langs een aantal projecten die passen binnen het beleid van vasthouden, bergen en afvoeren. Daarbij is er niet alleen aandacht voor het technische aspect maar ook voor zaken die betrekking hebben op de samenstelling van de buurtbevolking en buurtparticipatie. Let op: toeslag, zie inschrijfformulier.

Vorm: busexcursie

31C **Samen leren vernieuwen met De Geo** Marieke Aarsen & Sander Ewald (ThiemeMeulenhoff)

Kom samen met ons leren vernieuwen. De Geo tweede fase staat komend jaar in het teken van het ontwikkelen van de vernieuwde 5^e editie. Dat doen we samen met docenten en dus ook samen met u. De Geo tweede fase 5^e editie bestaat uit boeken en digitaal lesmateriaal. De digitale leeromgeving is een doorontwikkeling van De Geo onderbouw 9^e editie. We vertellen over Samen leren vernieuwen, we laten u zien hoever we zijn, u krijgt concept lesmateriaal te zien en we gaan graag met u in gesprek. Kom naar deze workshop, laat u inspireren en denk mee. Dan kunnen we Samen leren vernieuwen.

Doelgroep: docenten Tweede Fase

103BC

Heelsums Beekdal

Hans van den Dool & Dan Assendorp
(Hogeschool Van Hall Larenstein)

Het Heelsums Beekdal wordt gezien als een icoon voor herontwikkeling van beekdalen. Herstel van ecologische kwaliteit blijkt minder makkelijk dan gedacht. Alleen door samenwerking tussen veel partijen wordt er inzicht verkregen en kunnen er aanbevelingen voor toekomstige inrichting en beheer worden gevonden. Het Heelsums Beekdal is door het waterschap ter adoptie aan de Hogeschool VHL en haar studenten aangeboden. We gaan kijken naar uitgevoerde projecten en potenties voor nieuwe projecten. Let op: toeslag, zie inschrijfformulier.

Vorm: busexcursie

104BC

'Hot town, summer in the city'

Gert-Jan Steeneveld & Bert Heusinkveld
(Wageningen University)

Het weer in de stad is duidelijk anders dan op het platteland. Gebouwen, wegen en menselijke activiteiten maken de stad vaak warmer. Daarnaast zorgen gebouwen voor een lagere, maar ook meer vlagere wind. Deze excursie bevat een rondleiding langs het meteorologisch observatorium De Veenkampen van Wageningen Universiteit, waar de opstelling van de belangrijkste meteorologische meetinstrumenten zal worden gedemonstreerd. Daarna wordt kennis gemaakt met een weerstation in het centrum van de stad Wageningen, een bakfiets om het weer in de stad te meten, en een mobiele app om weersverwachtingen op straatniveau te communiceren. Let op: toeslag, zie inschrijfformulier.

Vorm: busexcursie

FOTO: JOCHEN VAN LAARH OUYEN

Programma per workshopronde

VI = Vakinhoudelijk
O = Onderwijs

M&U = Methoden & Uitgevers
EXC = Excursie

Workshopronde A

01A	VI	Afrika in 2100: drie miljard Afrikanen?	Dietz
02A	VI	Wie maakt Nederland?	Leefflang, De Boer
03A	VI	Stadslandbouw	Roggema
10A	O	Digitaal (kaart)materiaal voor in de aardrijkskundes	Diederiks
11A	O	Klimaatverandering: ijs, tipping points en klimaatverleden	Sluijs, Van den Broeke, Béneker
12A	O	Identiteit en democratie in internationale leerlingenuitwisselingen	Krause
13A	O	Overstromingsrisico's: nieuw beleid & nieuw lesmateriaal	Favier, Russchen, Bosschaart
14A	O	Haal de wereld uw klaslokaal binnen met uw digitale schoolbord!	Berlijn
15A	O	Geo Future School	Adriaens, Van der Schee
26A	M&U	buiteNLand Tweede Fase 3e editie	Van den Berg

Workshopronde B

04B	VI	Energiescenario's en steden	Breunese
05B	VI	Ontwikkeling Schiphol: van Mainport tot Global City Hub	Joustra
06B	VI	Verleden: sleutel voor de toekomst?!	Andeweg
16B	O	Denken in scenario's	Béneker, Palings, Pauw
17B	O	Fysisch geografische werkvormen	Kalsbeek, Booden
18B	O	Verbeelding van de toekomst in film	Eshuis
19B	O	GIS en veldwerk	Schoenmakers
20B	O	NLT: concurrent of collega?	Snabilie
27B	M&U	Adaptief leren, ook in de aardrijkskundes?	Beekmans, Zwinkels
28B	M&U	Digitaal lesgeven met De Geo	Aarsen, Ewald
29B	M&U	Aan de slag met de Stercollecties!	Rigter

Workshopronde C

07C	VI	Deeconomie: definitie, dynamiek en debat	Frenken
08C	VI	Visies op de stad	Van Melik, Ache
09C	VI	Destination Europe!	Schapendonk
21C	O	Teachmeet	Booden
22C	O	Jongeren over de toekomst	Béneker
23C	O	Toekomst van het vmbo	Bijsterbosch, Oorschot, Noordink
24C	O	Virtueel veldwerk	Harmsen, Favier, Tolsma
25C	O	Klimaatadaptatie van 10 landschappen	Groenhuizen
30C	M&U	De wereld van Lego	Zwinkels
31C	M&U	Samen leren vernieuwen met De Geo	Aarsen, Ewald

Excursies

101BC	EXC	Gebiedsontwikkeling Veluwe Poort en kazerneterreinen	Van Aalst
102BC	EXC	Waterprojecten in de gemeente Ede	Tanis
103BC	EXC	Heelsums Beekdal	Van den Dool, Assendorp
104BC	EXC	'Hot town, summer in the city'	Steenefeld, Heusinkveld

Inschrijfformulier **KNAG Onderwijsdag 13 november 2015, CineMec Ede**

Graag volledig en met blokletters invullen

Naam: _____ M/V*

Voorletter(s): _____ KNAG-lid: Ja/Nee*

Adres: _____

Postcode/plaats: _____ Telefoon: _____

E-mail (privé): _____ E-mail (werk): _____

Ik ben nog geen lid maar ik stuur nu wel het tweede formulier mee, waarbij ik lid word van het KNAG.

Ik ben werkzaam of loop stage/studeer:

- in de onderbouw van het vo op de pabo
 in de bovenbouw van het vmbo op een lerarenopleiding
 in de bovenbouw havo/vwo anders, namelijk _____

Naam school: _____

Adres school: _____

Postcode/plaats school: _____

Telefoon school: _____

Ik wil wel/niet* een nascholingscertificaat ontvangen van het KNAG.

Geboortedatum: _____ Geboorteplaats: _____

Optie 1: Alleen workshops, geen excursie

	Ronde A	Ronde B	Ronde C
Eerste voorkeur workshop	nr.	nr.	nr.
Tweede voorkeur workshop	nr.	nr.	nr.

Optie 2: Workshop in ronde A, excursie tijdens ronden B+C (let op: toeslag)

Eerste voorkeur workshop ronde A	nr.	Tweede voorkeur workshop ronde A	nr.
Eerste voorkeur excursie ronden B+C	nr.	Tweede voorkeur excursie ronden B+C	nr.

Het nummer van de workshops en de ronde(n) waarin ze worden aangeboden vindt u in het programma. Alle excursies vinden plaats in ronde B+C. Indien u geen of geen geldige tweede optie invult, behoudt het KNAG zich het recht voor om, indien de workshop van uw eerste keuze vol is, u zonder vooraf overleg in een andere workshop te plaatsen.

* Doorhalen wat niet van toepassing is

Schrijft zich in voor de Onderwijsdag op 13 november 2015

	Vóór 13-10	Na 13-10
☐ KNAG-lid	€ 130	€ 155
☐ Geen lid	€ 230	€ 255
☐ Student-lid KNAG	€ 30	€ 40
☐ Student geen lid (als voltijds student ingeschreven)	€ 70	€ 80
☐ Toeslag voor een excursie	€ 17,50	€ 17,50

Totaal verschuldigd bedrag: € _____

Wanneer u nu lid wordt van het KNAG met het tweede formulier, dan betaalt u direct de ledenprijs.

Enmalige machtiging

Incassant: Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, Utrecht

Incassant ID: NL35ZZZ405321030000

Door ondertekening van dit formulier geeft u toestemming:

- Aan het KNAG om een eenmalige incasso-opdracht te sturen naar uw bank om een bedrag van uw rekening af te schrijven.
- Aan uw bank om eenmalig een bedrag van uw rekening af te schrijven overeenkomstig de opdracht van het KNAG.

Als u het niet eens bent met deze afschrijving kunt u deze laten terugboeken. Neem hiervoor binnen 8 weken na afschrijving contact op met uw bank. Vraag uw bank naar de voorwaarden.

IBAN: _____

Handtekening: _____

t.n.v.: _____

te: _____

Datum: _____

Naam: _____

E-mail betaler (indien anders dan deelnemer Onderwijsdag): _____

Stuur dit formulier uiterlijk 27 oktober 2015 naar:

KNAG, Postbus 805, 3500 AV Utrecht

NB: Plaatsen worden op volgorde van inschrijving toegewezen. U ontvangt geen bevestiging van uw opgave; zonder tegenbericht bent u automatisch geplaatst.

Ongeveer twee weken voor de Onderwijsdag ontvangt u een bewijs van inschrijving en de benodigde informatie.

Restitutie is niet mogelijk. Op uw inschrijfbewijs kunt u wel een vervanger sturen.

Raadpleeg www.knag.nl voor het laatste nieuws over de Onderwijsdag.

Aanmeldingsformulier lidmaatschap KNAG

Het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG) zet zich in voor het totale vakgebied van de geografie. Naast het organiseren van o.a. de jaarlijkse Onderwijsdag, excursies en lezingen geeft het KNAG het tijdschrift *Geografie* uit.

Het KNAG wil u graag als lid/abonnee verwelkomen en doet u daarom de volgende aanbieding: Word nu KNAG-lid met een abonnement op *Geografie* en u ontvangt een T-shirt als welkomstgeschenk. Bovendien profiteert u met uw lidmaatschap ook op deze Onderwijsdag al van het veel voordeliger ledentarief.

Aanmeldingsformulier graag volledig en met blokletters invullen.

Achternaam: _____ M/V* _____
Voorletter(s): _____ Titel(s): _____
Roepnaam: _____ Geboortedatum: _____

Wonen

Adres: _____ Postcode/plaats: _____
Land: _____ E-mailadres: _____
Telefoon: _____ Mobiele telefoon: _____

Studie

Instelling: _____ Specialisatie(s): _____
Studierichting: _____ Jaar afstuderen: _____

Werk

Werkgever: _____ Afdeling: _____
Functie: _____ E-mailadres: _____
Adres: _____ Postcode/plaats: _____
Land: _____ Website: _____
Telefoon: _____ Mobiele telefoon: _____

* doorhalen wat niet van toepassing is

Ik meld mij aan voor het:

☐ Lidmaatschap met <i>Geografie</i>	Prijzen 2016 ^{a)}
€ 96,50
☐ Reductielidmaatschap vmbo** met <i>Geografie</i>	€ 72,00
☐ Studentlidmaatschap met <i>Geografie</i>	€ 35,00

** indien u lesgeeft op een vmbo-school en in de regel naast aardrijkskunde ook andere vakken geeft

Het lidmaatschap/abonnement gaat direct in. Ik ga betalen per 2016. Het laatste nummer van *Geografie* van 2015 ontvang ik gratis.

Als welkomstgeschenk ontvang ik graag:

- T-Shirt I♥AK:
maat, svp aanvinken: S M L XL

Als KNAG-lid ontvangt u automatisch de gratis digitale KNAG Nieuwsbrief. Kruis hier aan als u ook de gratis digitale KNAG Nieuwsbrief Onderwijs wilt ontvangen:

Ik machtig het KNAG te Utrecht met IBAN NL32 INGB 0000 0133 15 de jaarlijkse contributie tot wederopzegging^{b)} af te schrijven van:

IBAN: _____

t.n.v. _____

te _____

Handtekening: _____

Datum: _____

Naam: _____

- Ik ontvang liever een nota.

Stuur dit formulier naar:

KNAG, Postbus 805, 3500 AV Utrecht

a) De tarieven gelden voor Nederland. Voor verzending van *Geografie* naar het buitenland worden extra abonnementskosten (€18,50) in rekening gebracht. Buitenlandse abonnees krijgen een nota.

b) Lidmaatschappen en abonnementen lopen per kalenderjaar. Het lidmaatschap en/of abonnement wordt vervolgens ieder jaar automatisch verlengd tenzij vóór 1 november schriftelijk is opgezegd.

Organisatie Onderwijsdag 2015

Vormgeving:

Ineke Oerlemans

Druk:

Drukmotief, Apeldoorn

Informatie:

Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap
Postbus 805
3500 AV Utrecht

[e] info@knag.nl

[t] 030-7115110

[i] www.knag.nl

